

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2021.11.3>

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЖУРНАЛІСТІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ УСПІШНОСТІ

Аліна Бахвалова

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
пр-т Глушкова, 2-А, м. Київ, Україна, 03680
e-mail: alina335@ukr.net*

У вітчизняному науковому просторі є відносно небагато досліджень індивідуально-психологічних властивостей журналістів та їх успішності. Водночас ці дослідження охоплюють відносно невелике коло характеристик, тому зв'язок між зазначеними феноменами досі залишається актуальною для вивчення проблемою, яка має пряме прикладне застосування. Метою статті є дослідження відмінностей у індивідуально-психологічних властивостях більш успішних та менш успішних журналістів. Для досягнення зазначеної мети необхідно було конкретизувати обрані поняття та створити надійне методологічне підґрунтя для подальшого дослідження. Перший підхід, який систематизував бачення індивідуально-психологічних властивостей, – це теорія інтегральної індивідуальності В.С. Мерліна, яка дозволяє виділити три рівні властивостей, а також систематичний конструкт, який об'єднує ці рівні. Роль останнього у даному випадку виконує професійна самооцінка, структура якої була представлена відповідно до підходу А.О. Реана (операційно-діяльнісний і особистісний аспекти, самооцінка потенціалу та результату). Успішність розглядалася відповідно до підходу О.М. Родіної через єдність внутрішнього та зовнішнього критеріїв. Проведене дослідження з використанням психодіагностичних методик та методу анкетування дозволило прорахувати інтегральні показники професійної самооцінки та успішності, а також провести кластерний аналіз, виділивши із вибірки групу більш успішних та менш успішних журналістів. Зазначені групи були порівняні за допомогою статистичних критеріїв Ст'юдента та Манна-Уїтні. Результатом такого порівняння стало встановлення низки відмінностей між двома групами. Більш успішні журналісти виявилися також більш емоційно стабільними, менш чутливими до невдач, мали вищу лояльність до власного медіа, більшу консервативність та вищий рівень професійної самооцінки, в т.ч. м'яких навичок, професійно важливих якостей та задоволеності власними досягненнями. Отримані результати можна широко застосовувати у створенні рекомендацій та програм із самовдосконалення для журналістів.

Ключові слова: інтегральна індивідуальність, м'які навички, професійна самооцінка, психологічні властивості, самоконтроль, структури темпераменту.

Дослідження численних професій у контексті вивчення індивідуальних властивостей та якостей, які є необхідними для успішного виконання того чи іншого виду професійної діяльності, тобто створення професіограм і психограм, проводиться саме у рамках психологічної науки. У її межах перетинаються такі поняття, як успішність та індивідуально-психологічні властивості особистості. Тобто усе, що стосується суб'єкта праці, можна віднести до психологічної сторони будь-якої професійної діяльності.

Отже, не дарма дослідженням діяльності журналістів, педагогів, психологів та інших представників соціономічних професій займається саме психологія. Якщо говорити про журналістику та міру дослідженості психологічної сторони професії журналіста на вітчизняному науковому просторі, то даній проблемі приділено значно менше уваги, ніж, наприклад, дослідженню особливостей діяльності педагога або психолога.

Зокрема, на даний момент досліджені такі індивідуально-психологічні властивості журналістів: соціальний інтелект [8], креативність [6], стиль написання текстів [1], а також соціальна перцепція [5] та ціннісні орієнтації [9] майбутніх професіоналів. Однак ці дослідження висвітлюють лише поодинокі властивості та не дають змоги охопити проблему вивчення індивідуально-психологічних властивостей системно.

Водночас розгляду професійної успішності журналіста приділено ще менше уваги, оскільки успішність є досить складним та багатомірним предметом для дослідження. Дослідники, використовуючи поняття «успішність» відносно опису результатів діяльності журналіста, ототожнюють цей термін із кількістю підписників блогу [12], хорошою репутацією та іміджем в очах аудиторії [13], популярністю й затребуваністю [7] тощо. Водночас успішність є тим феноменом, результати вивчення якого мають значну прикладну цінність. Поєднавши дослідження успішності та індивідуально-психологічних властивостей, можна створити низку рекомендацій, які допоможуть журналістам покращити результати власної діяльності та досягти більших успіхів у межах обраної професії.

Мета статті – дослідити зв'язок індивідуально-психологічних властивостей та успішності журналіста за допомогою виявлення статистичних відмінностей між групами більш успішних та менш успішних журналістів.

Розпочати опис проведеного дослідження варто із його методологічних підвалин. Оскільки маємо два ключових поняття, то потребуємо двох підходів для їх пояснення. Системний огляд індивідуально-психологічних властивостей забезпечує теорія В.С. Мерліна, у якій автор постулює наявність в інтегральній індивідуальності трьох рівнів – індивідних, психічних та соціально-психологічних властивостей [4]. Оскільки ідеться про методологію дослідження, то одразу зазначимо методи, за допомогою яких досліджувалися ці рівні.

По-перше, для вивчення властивостей індивіда, до яких можемо віднести складники темпераменту, використовувався «Опитувальник структури темпераменту» Русалова. По-друге, досить широкий спектр психологічних властивостей особистості дозволив дослідити «Шістнадцятифакторний опитувальник» Кеттелла. По-третє, утворення соціально-психологічного рівня – соціальний інтелект та цінності – були досліджені завдяки «Методичці діагностики соціального інтелекту особистості» Н.Ф. Каліної (форма СОИТ-2) та «Методичці діагностики ціннісних орієнтацій особистості» С.С. Бубнової.

Завершує модель індивідуальності, за В.С. Мерліним, інтегруючий фактор, яким у даному випадку може виступити професійна самооцінка. Об'єм статті не дозволяє навести повне обґрунтування для такого рішення, проте, як показало окреме дослідження, професійна самооцінка здатна виступити інтегруючою ланкою в структурі індивідуальності.

Структуру професійної самооцінки, яка доповнила методологію даного дослідження, запропонував А.О. Реан [10], виділивши у ній операційно-діяльнісний аспект (досліджений за допомогою «Методики вивчення професіоналізму журналіста» Л.А. Закірзянової), особистісний аспект («Методика дослідження професійно важливих якостей (ПВЯ) журналіста» А.В. Бахвалової), самооцінку потенціалу (шкала «Кар'єрна інтуїція» методики «Мотивація до кар'єри» А. Ное, Р. Ное, Д. Баххубер в адаптації Є.О. Могільовкіна) та самооцінку результату (методика «Інтегральна задоволеність працею» Н.П. Фетискіна).

Нарешті, структуру успішності описує підхід О.М. Родіної, у якому наявні зовнішня та внутрішня сторони, що пов'язані з оцінками оточуючих та власним оцінюванням результатів праці [11]. Емпіричне обґрунтування структури успішності журналістів уже було частково представлено науковій спільноті [2]. Орієнтуючись на наявність зовнішнього та внутрішнього критеріїв успішності, виділимо діади, в яких одна складова частина є об'єктивним фактором успішності, а інша – суб'єктивним:

- рівень доходів – задоволеність рівнем доходів;
- частота отримання коментарів та зворотного зв'язку від аудиторії – довіра аудиторії;
- надходження запитів від ЗМІ про непрацевлаштованість журналіста – впізнаваність у суспільстві та медіапросторі;
- наявність нагород та їх значимість – задоволеність власною посадою.

Дані фактори успішності були досліджені за допомогою спеціально складеної анкети, відповіді на запитання якої виражали міру згоди з твердженнями та легко трансформувалися у порядкову шкалу.

Вибірка дослідження складалася із 110 професійних журналістів, серед яких було 27 чоловіків та 83 жінки середнім віком 31 рік.

У ході обробки результатів першим завданням стало обчислення інтегрального фактору успішності, яке здійснювалося у два етапи. Спочатку змінні попарно об'єднувалися у діади відповідно до списку, наведеного вище, за допомогою факторного аналізу. Після цього отримані чотири фактори були об'єднані знову. Вони утворили інтегральний фактор успішності. Така процедура забезпечила збереження логічної структури феномену та дозволила утримувати коефіцієнти змінних, які входять у фактор, на високому рівні. Інтегральний показник професійної самооцінки був обрахований аналогічним чином, тобто у два етапи.

Наступний етап передбачав використання кластерного аналізу для виділення груп із різним рівнем успішності. У результаті цього була виокремлена група більш успішних (49 осіб середнім віком 33 роки) та менш успішних журналістів (46 осіб середнім віком 30 років). Решта досліджуваних не ввійшла до жодної з груп. Професійна самооцінка представників цих груп, як і успішність, статистично різняться (див. табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння показників складових частин професійної самооцінки між групами менш успішних та більш успішних журналістів

Змінна	Значимість t-критерію	Значення у менш успішній групі	Значення у більш успішній групі
професійна самооцінка (інтегральний показник)	0,002	-0,23	0,33
операційно-діяльнісний аспект	0,001	-0,34	0,32
особистісний аспект	0,019	-0,08	0,73
самооцінка потенціалу	0,041	21,4	22,8
самооцінка результату	0,183	19,4	20,1

Деякі із представлених у таблиці 1 значень менші від одиниці, оскільки вони були отримані у результаті факторного аналізу (наприклад, показник операційно-діялісного аспекту був отриманий шляхом зведення усіх шкал методики Л.А. Закірюзової в один фактор). Такі значення є малоінформативними, але показники самооцінки потенціалу та результату чітко демонструють таку тенденцію: у представників групи більш успішних журналістів професійна самооцінка та її складники мають вищий рівень, ніж у іншій групі. Щоправда, t-критерій Стьюдента показав, що відмінність у самооцінці результату не є статистично значимою. У даному випадку самооцінка результату виражає міру задоволеності діяльністю (зокрема, умовами праці, досягненнями, стосунками у колективі), а обидва показники відповідно до ключа методики Н.П. Фетискіна входять до досить

вужького діапазону середніх значень. Можливо, саме тому відмінність виявилася не настільки суттєвою.

Заглиблюючись у результати, розглянемо також відмінності між наявними групами за менш значимими складниками професійної самооцінки, які входять у структуру кожного із названих компонентів (див. табл. 2). Далі використовувався U-критерій Манна-Уїтні, оскільки нормальний розподіл був наявний не за усіма шкалами.

Таблиця 2

Шкали, за якими встановлена статистична відмінність між менш успішними та більш успішними журналістами

Методика	Шкала	Значимість U-критерію	Значення у менш успішній групі	Значення у більш успішній групі
«Методика дослідження ПВЯ журналіста»	ПВЯ емоційної стійкості	0,021	34,5	36,8
	когнітивні ПВЯ	0,009	35,7	37,8
«Методика вивчення професіоналізму журналіста» Л.А. Закірзянної	здатність керувати собою	0,000	6,2	7,7
	чіткі особисті цілі	0,004	5,8	6,9
	навички вирішення проблем	0,001	6,6	7,8
	комунікативна компетентність	0,009	7,5	8,4
методика «Інтегральна задоволеність працею»	задоволення досягненнями	0,007	3,2	3,6

Варто зазначити, що виявлена вище особливість щодо різної величини самооцінки у двох групах зберігається: більш успішні журналісти стабільно демонструють вищі показники за усіма шкалами, наявними у таблиці 2. Такий результат є логічним, адже ідеться про складники професійної самооцінки. Наприклад, когнітивні ПВЯ та ПВЯ емоційної стійкості є складовими частинами особистісного аспекту і включають якості, необхідні для обробки інформації (аналітичне мислення, оперативність) та саморегуляції (самоконтроль, адаптивність).

Окрім того, більш успішних журналістів від менш успішних відрізняє вищий рівень м'яких навичок, а саме: здатності керувати собою, близької за змістом до емоційної стійкості, розуміння власних цілей, вміння вирішувати проблеми, а також комунікативної компетентності. Оцінка м'яких та твердих навичок входить до операційно-діяльнісного аспекту професійної самооцінки. Названі вище вміння забезпечують ефективну комунікацію та швидке реагування на контекст, які є ключовими у професії журналіста.

Нарешті, задоволення досягненнями є останньою характеристикою, за якою дві виокремлені групи відрізняються статистично. Логічним видається припущення щодо наявності більших досягнень в успішніших журналістів, а отже, більшої задоволеності цими досягненнями. Однак рівноможливою є гіпотеза, що саме вища задоволеність своїми напрацюваннями породжує відчуття успіху або навіть дає натхнення підкорювати нові висоти. Зрештою, щоб остаточно встановити причинно-наслідкові зв'язки у цьому питанні, необхідно провести додаткові дослідження.

Розглянувши відмінності у професійній самооцінці, вважаємо, що саме час перейти до вивчення відмінностей у індивідуально-психологічних властивостях представників обох груп (див. табл. 3).

Таблиця 3

Індивідуально-психологічні властивості, за якими встановлена різниця між менш успішними та більш успішними журналістами

Методика	Шкала	Значимість U-критерію	Значення у менш успішній групі	Значення у більш успішній групі
«Опитувальник структури темпераменту» Русалова	емоційність	0,000	8,8	6,3
	соціальна емоційність	0,05	8	7
«Шістнадцятифакторний опитувальник» Кеттелла	емоційна нестабільність / стабільність	0,025	4,5	5,7
	консерватизм / радикалізм	0,022	5,9	4,6
	низький / високий самоконтроль	0,044	5,2	6
	рівень тривоги	0,021	7	6
«Мотивація кар'єри»	кар'єрна причетність	0,031	25,9	27,8

Як бачимо, відмінності наявні лише на двох рівнях інтегральної індивідуальності – індивідних та психічних властивостей. Очевидно, властивості саме цих рівнів є ключовими у досягненні успіху у журналістській діяльності.

Відмінності виявляються на рівні структури темпераменту. Висока емоційність та соціальна емоційність відображають невпевненість, тривогу, неспокій з приводу роботи, зацикловання на власних невдачах тощо. Саме тому ці показники вищі у менш успішній групі і, навпаки, нижчі в успішніших журналістів.

Логічним продовженням цих відмінностей є вищі показники емоційної стабільності та самоконтролю в більш успішній групі, адже краща саморегуляція забезпечує нижчий рівень тривоги з приводу проблем у тій самій групі. Цікаво, що менш успішні журналісти більше схильні до радикалізму та новаторства, тоді як більш успішні є консервативними. Такий результат пояснюється тим, що змінна «консерватизм / радикалізм» тісно пов'язана з рівнем конформності, який у журналістів є вищим, ніж у представників інших професій [3]. Прихильність до своєї професійної групи та колективу, до речі, відображена в останній змінній – кар'єрній причетності, яка показує міру лояльності та готовності реалізувати місію тієї організації, де працює респондент. Як бачимо, більш успішні журналісти тісніше пов'язані із медіа, в якому вони працюють, та вмотивовані більше вкладати у його розвиток (кар'єрна причетність – один із показників мотивації, яка, до речі, також може виступати інтегруючим утворенням у структурі індивідуальності). Отже, консервативність як лояльність до встановлених правил та етичних норм свого медіа є ще однією характеристикою успішного журналіста.

У висновку відзначимо, що основні відмінності більш успішних журналістів порівняно із менш успішними – це менша сензитивність до невдач та вища емоційна стабільність і самоконтроль, а також консервативність та лояльність до власного медіа. До того ж наявні значні відмінності у професійній самооцінці, зокрема в оцінці м'яких навичок (здатність керувати собою, чіткість постановки цілей, вміння вирішувати проблеми та комунікативна компетентність), професійно-важливих якостей та задоволеності власними досягненнями.

Отримані результати мають значну цінність для практичної сфери, оскільки виокремлені відмінності у індивідуально-психологічних властивостях та складниках професійної самооцінки журналістів можуть стати підґрунтям для розробки тренінгових та рефлексивних програм для оптимізації рівня успішності. Окрім того, до подальших

перспектив дослідження можна віднести емпіричне обґрунтування професійної самооцінки як інтегруючого утворення у структурі індивідуальності.

Список використаної літератури

1. Антоненко І.Ю. Журналістський текст: психологічні закономірності індивідуального стилю. *Держава та регіони. Серія «Соціальні комунікації»*. 2015. № 3. С. 92–96.
2. Бахвалова А.В. Огляд складових структури успішності професійної діяльності журналістів. *Проблеми розвитку особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження (PPMSRPR)* : матеріали XXIII Міжнародної конференції молодих науковців, м. Київ, 22–23 квітня 2021 р. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. С. 12–16.
3. Бахвалова А.В. Особливості індивідуально-психологічних властивостей інтегральної індивідуальності журналістів. *Габітус*. 2021. Вип. 24. Том 2. С. 14–19.
4. Вяткин Б.А., Дорфман Л.Я. Теория интегральной индивидуальности В.С. Мерлина: история и современность. *Образование и наука*. 2017. № 2. С. 145–160.
5. Костюченко О.М. Психологічні особливості соціальної перцепції майбутніх фахівців масових комунікацій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія і педагогіка». 2009. Вип. 13. С. 252–263.
6. Мітлош А.В. Індивідуально-психологічні відмінності журналістів різних жанрів професійної діяльності. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Київ : Видавництво «Фенікс», 2012. Т. XII. Психологія творчості. Вип. 15. Ч. II. С. 218–225.
7. Молчанова О.И. Модификация деятельности журналиста в условиях медиаконвергенции. *Векторы благополучия: экономика и социум*. 2018. № 3 (30). С. 125–134.
8. Петрик О.В. Довіра як прояв соціального інтелекту у професійній діяльності журналістів. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». № 5. 2017. С. 120–128.
9. Потапчук Л.В. Психологічний аналіз ціннісних якостей особистості майбутніх журналістів. *Актуальні проблеми психології*. Том 10. 2013. № 23. С. 518–527.
10. Психология человека от рождения до смерти / под общей ред. А.А. Реана. Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2002. 656 с.
11. Родина О.Н. О понятии «успешность трудовой деятельности». *Психология работы с персоналом в трудах отечественных специалистов* / под ред. Л.В. Винокурова. Санкт-Петербург : Питер, 2001. С. 74–83.
12. Рудик М. Журналіст-блогер на сучасному інформаційному ринку: секрети майстерності. *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*. 2017, Вип. 42. С. 267–272.
13. Klass N., Wellbrock C.-M. The measurement of journalists' brand power and the influence on success. *Proceedings of the European Marketing Academy, 48th EMAC Annual Conference*. Hamburg, 2019. URL: <http://proceedings.emac-online.org/pdfs/A2019-8957.pdf>.

DIFFERENCES BETWEEN INDIVIDUAL-PSYCHOLOGICAL PROPERTIES OF JOURNALISTS WITH DIFFERENT LEVELS OF SUCCESSFULNESS

Alina Bakhvalova

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
2A, Hlushkov Ave., Kyiv, Ukraine, 03680,
e-mail: alina335@ukr.net*

The Ukrainian scientific space has relatively little researches about the individual psychological properties of journalists and their successfulness. At the same time, these researches cover a relatively small range of characteristics, so the relationship between individual properties and success is still a relevant

problem for the study and it has a direct practical application. The purpose of this article is to study the differences in the individual psychological properties of more successful and less successful journalists. To perform this task, first, we need to specify the selected concepts and create a reliable methodological basis for further research. The first approach that systematized the vision of individual psychological properties is the theory of integral individuality of Merlin, which allows distinguishing three levels of individual properties, as well as a system-forming construct that connects between these levels. The role of the latter, in this case, is performed by professional self-esteem, the structure of which was presented following the Rean approach: operationally-activity and personal aspects, self-evaluation of potential and results. Success was considered in accordance with the Rodina approach through the unity of internal and external criteria. The research conducted with the use of psychodiagnostic methods and the questionnaire method allowed to calculate the integrated indicators of professional self-esteem and successfulness, as well as to conduct cluster analysis, selecting a group of more successful and less successful journalists. These groups were compared using the statistical criteria of Student and Mann-Whitney. The result of this comparison was several differences between the two groups: more successful journalists were also more emotionally stable, less sensitive to failures, had higher loyalty to their media, greater conservatism and a higher level of professional self-esteem, including soft skills, professionally important qualities and satisfaction with one's achievements. The obtained results can be widely used in the creation of recommendations and self-improvement programs for journalists.

Key words: integral personality, soft skills, professional self-esteem, psychological properties, self-control, temperament structures.